

Гендерно збалансований парламент: сучасні європейські практики

*Лубко Інна Миколаївна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького*

Закріплення і реалізація принципу гендерної рівності, що передбачає створення рівних для чоловіків і жінок соціальних умов їх самореалізації в якнайширших сферах життєдіяльності, залишається однією з пріоритетних тенденцій сучасного суспільного розвитку. Адже гендерна рівність – це не лише рівність прав, але й наявність можливостей. Її слід розглядати як складову загального принципу рівності, як один із принципів демократичної побудови суспільства. Відомий американський політолог Рональд Інглегарт зазначав: «Гендерна рівність – це чутливий індикатор, який демонструє, наскільки розвинутою і демократичною є держава» [1].

Потужне прагнення цивілізованих спільнот досягти гендерної збалансованості в суспільно-політичному житті загалом й у процесі формування і діяльності органів державної влади зокрема дозволяє якісно підвищити рівень вирішення найрізноманітніших соціальних проблем. Адже світова практика переконливо свідчить, що відсутність у жінок та чоловіків рівних можливостей впливати на процеси правотворення, на розробку стратегій та планів економічного розвитку, на формування збалансованих бюджетів різних рівнів, на вирішення соціокультурних проблем породжує ситуацію, в якій різні центри ухвалення рішень ризикують залишитися соціально не представленими та будуть орієнтовані на інтереси вузького кола впливових осіб. Тому утвердження партнерства статей в політиці – це продуктивний інструмент, який дозволяє створити реальні передумови для врахування біполярних інтересів в суспільстві.

У контексті зазначеного важливо підкреслити, що однією з дієвих сучасних практик забезпечення гендерної рівності є впровадження міжнародних виборчих стандартів. Підготовча робота над його розробкою активно розпочалась після закінчення Другої світової війни, коли відбувається активний правотворчий процес у сфері забезпечення прав людини. Особливу місію в ньому виконувала Організація Об'єднаних Націй, яка перетворилась на координаційний центр, відповідальний за злагодженість дій та узгодженість позицій усіх держав-учасниць міжнародної організації.

Зокрема, в 1948 році Загальна декларація прав людини вперше проголосила рівність всіх людей незалежно від статі, інших ознак (ст. 2), а також гарантувала кожному право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників (ч. 1 ст. 21) [2]. Невдовзі ООН прийняла Конвенцію про політичні права жінок (1954 р.), якою всіх жінок було наділено активним та пасивним виборчим правом (право голосувати на

виборах та бути обраним без будь-якої дискримінації у всі національні установи, у формуванні яких є необхідним проведення виборів) (ст. 1) [3]. Згодом були прийняті не менш вагомими міжнародні акти в цій сфері, зокрема, йдеться про Конвенцію про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік та реєстрацію шлюбу (1962 р.), згідно якої жінки наділялися такими ж правами, як і чоловіки щодо вступу в шлюб, під час шлюбу, а також щодо його розірвання [4]; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.), яким кожному громадянину держави, що ратифікувала цей Пакт, без будь-якої дискримінації і необґрунтованих обмежень, гарантувалося право і можливість брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників; голосувати і бути обраним на справжніх періодичних виборах, які проводяться на основі загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні і забезпечують свободу волевиявлення виборців; допускатися в своїй країні на загальних умовах рівності до державної служби [5]; Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), де держави-сторони зобов'язані вжити відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок в політичній, економічній та соціальній сферах, освіти, зайнятості, охорони здоров'я [6]; Пекінська декларація (1995 р.), якою було визнано розширення можливостей жінок та їхню участь на основі рівності у всіх сферах життя суспільства, включаючи участь у процесі прийняття рішень і доступу до влади, оскільки це має суттєве значення для досягнення цілей рівності, розвитку і миру [7].

Отже, спільними зусиллями світової спільноти напрацьовані міжнародні стандарти в сфері реалізації прав та можливостей жінок у політиці, державному управлінні, адміністративній діяльності. Універсалізм стандартів полягає у можливості їхнього використання не лише на глобальному, але й на регіональному та локальному рівнях. Зокрема, вони стали продуктивним підґрунтям для формування засад гендерної політики Європейського Союзу щодо недопущення проявів дискримінації жінок. Принцип рівності прав жінок та чоловіків закріплюється як в установчих актах, що регламентують діяльність ЄС, так і в актах вторинного права, що приймаються інституціями, органами та агенціями.

Зокрема, у Договорі про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування ЄЕС) серед основних завдань її створення зокрема вказувались: поширення на відповідній території рівності жінок і чоловіків (ст. 2) та усунення нерівності та сприяння рівності жінок і чоловіків (ст. 3) [8]. Послідовність реалізації гендерної політики вкотре підтверджується змістом Договору про Європейський Союз (1992 р.), а незмінність ціннісних орієнтацій щодо подолання дискримінації за ознакою статі доводиться повсякчас. ЄС продовжує практику закріплення положень, що спрямовуються на подолання гендерної нерівності, змістом новітніх актів, якими гарантуються права і свободи людини [9]. Доказом є Хартія основних прав ЄС (2000 р.), статтею 23 якої передбачається, що рівність чоловіків та жінок повинна забезпечуватись у всіх сферах, зокрема у сфері працевлаштування, праці та винагороди за неї [10].

Суспільний інтерес на подальшу розробку положень недискримінаційного

права щодо забезпечення рівності вдається простежити на прикладі розширення сфер його застосування. Зокрема, норми, якими передбачали забезпечення гендерної рівності в ЄС, спочатку стосувалися ринку праці та сфери зайнятості, але згодом акценти були зміщені в сферу сімейних відносин, а вже потім одним із пріоритетів стало забезпечення паритету в політичній сфері та в сфері державного управління [11, с. 78].

Окрім згадуваних актів, які стали основою законодавства ЄС та держав-членів, важлива роль відводиться розробленим Комісією Стратегіям гендерної рівності. Остання була ухвалена в березні 2020 року та розрахована на 5 років. Завдання, передбачені Стратегією, охоплюють боротьбу з гендерним насильством для досягнення справжньої гендерної рівності; подолання гендерних стереотипів; посилення економічних можливостей для жінок та забезпечення рівних можливостей на ринку праці, включаючи рівну оплату праці; надання можливостей як жінкам, так і чоловікам керувати та брати участь у всіх секторах економіки та політичному житті; включення гендерних аспектів до всіх політик та процесів ЄС [12].

Сучасні практики орієнтовані на результати моніторингу реального стану справ, показником яких є Індекс гендерної рівності в ЄС та державах-членах. Європейським інститутом гендерної рівності (EIGE) була опублікована статистика за 2021 рік та оцінено фактичний стан. Індекс гендерної рівності у країнах ЄС сягнув 68 балів зі 100 можливих, що лише на 0,6 бали вище, ніж минулого року [13]. Водночас, навіть незначне зростання засвідчило про позитивні зрушення в сфері гендерної політики.

Ще одним доказом позитивної динаміки змін щодо розбудови гендерно збалансованого суспільства також можуть бути результати виборів до Європейського Парламенту у 2019 році. Кількість жінок-депутатів ЄП збільшилась до 40%, порівняно з 2014 роком, коли цей показник становив 37% [14]. Держави-члени ЄС також демонструють помітний прогрес: в Іспанії – 47,43%, в Швеції – 47,28%, в Норвегії – 40,%, в Італії – 35,71%, в Латвії – 30%, в Польщі – 29,13% [15]. Помітно, що спільні зусилля, що докладаються інституціями ЄС щодо забезпечення гендерної рівності, приносять позитивні результати. Кожні наступні вибори до Європейського Парламенту стають тому підтвердженням. Простежується тенденція поступового збільшення кількості жінок-депутатів й у більшості держав-членів, де теж застосовується подібна практика під час виборів до національних парламентів.

Водночас здобуті досягнення пояснюються не лише практикою дотримання міжнародних виборчих стандартів, але й завдяки використанню інших інструментів, зокрема гендерному мейнстримінгу, гендерним квотам, спеціалізованим організаціям та спеціальним програмам.

Гендерний мейнстримінг (або гендерна пріоритетизація) відносно нове явище для європейської спільноти. Його появі передувало підписання в 1995 році Пекінської декларації, в якій, зокрема, вказувалась необхідність розробки та здійснення за всебічною участю жінок дієвих, ефективних та взаємодоповнюючих програм, включаючи політику і програми в галузі розвитку, що враховують гендерні аспекти, і спостерігати за їх здійсненням на

всіх рівнях, що сприятиме розширенню прав і поліпшенню їх становища [7].

Практична реалізація концепції гендерного мейнстримінгу одразу продемонструвала позитивні результати. Її застосування дозволило враховувати гендерний підхід на різних етапах формування та реалізації державної політики (у різних сферах життєдіяльності суспільства) та при формуванні багатьох програм і проєктів. Мета гендерного мейнстримінгу – врахування існуючих відмінностей між чоловіками та жінками при реалізації та оцінці політики, програм та проєктів та посилення гендерної рівності [16].

Конкретним прикладом реалізації концепції стало гендерне бюджетування, що передбачає оцінку бюджетів, включає перспективу участі на всіх рівнях бюджетного процесу та реструктурує доходи та видатки з метою сприяння гендерній рівності. Оцінка гендерного впливу ґрунтується на визначенні окремих цілей конкретного бюджету. Нові нормативно-правові акти підлягають обов'язковій оцінці залежно від окремих сфер. До того ж визначається коло бенефіціарів та тих, хто насправді виграє від прийняття акту; визначається перелік наслідків, пов'язаних із питанням гендерної рівності тощо [17]. Гендерна оцінка нормативно-правових актів та бюджетів в ЄС та державах-членах є невід'ємною складовою процесу правотворчої діяльності, яка спрямована на врахування в рівному обсязі інтересів жінок та чоловіків.

Однією з сучасних практик досягнення гендерного балансу під час проведення виборів до Європейського Парламенту та парламентів держав-членів є необхідність дотримання обов'язкових квот. Доцільність їхнього застосування є предметом палких дискусій серед політологів, правників, соціологів. Квотування нерідко називають інструментом «нерівності заради рівності», тому його іноді вважають елементом позитивної дискримінації [18].

Попри неоднозначність позицій, набутий європейськими державами досвід проведення виборчого процесу свідчить, що квотування є ефективним засобом збільшення представництва жінок у владі. Особливістю застосування такого інструменту є його гнучкість: частина держав-членів ЄС закріпила обов'язковість його застосування шляхом прийняття відповідних законів, а решта – завдяки ставленню до принципу гендерної рівності як суспільного пріоритету. Наприклад, Бельгія, Ірландія, Греція, Італія, Іспанія, Хорватія, Португалія, Словенія, Франція зробили квотування обов'язковим. Відсоток жінок-кандидатів у виборчих бюлетенях має бути не менше 40 %. Окремі політичні партії встановили добровільні квоти для місцевих виборів (Австрія, Німеччина, Ісландія, Кіпр, Норвегія, Румунія, Швейцарія тощо), а у Франції, Греції квоти під час місцевих виборів взагалі перевищують законодавчо встановлені [19, с. 89]. Водночас, не всі європейські держави дотримуються такої імперативної вимоги, оскільки їх в добровільному порядку застосовують політичні партії під час формування виборчих списків. Показовим прикладом є Норвегія, Швеція, Фінляндія [20].

Жіноче представництво в Європейському Парламенті та парламентах держав-членів ЄС поступово збільшується завдяки реалізації відповідної політики та функціонуванню різних інституцій. До них відносять, зокрема, Комітет Європейського Парламенту з прав жінок і гендерної рівності.

Значного авторитету набуло Європейське жіноче лобі (European Women's Lobby), яке об'єднало значну кількість різноманітних жіночих організацій. Саме ця структура проводила активну передвиборчу кампанію 2019 року задля досягнення паритету між жінками та чоловіками. Вона активно підтримала прийняту Стратегію гендерної рівності – 2020, якою лобіювались новітні позиції, зокрема, боротьба з насильством, рівне представництво жінок на управлінських посадах, подолання гендерного та пенсійного розриву тощо.

Окрім діяльності неурядових організацій, прикладом сучасної практики щодо залучення жінок в політичне життя є реалізація різних програм, зокрема й міжнародних: передача та обмін досвідом з парламентарями інших країн, проведення досліджень у сфері теорії чоловічої влади, підготовка публікацій з порадами для жінок щодо досягнення успіху в політиці. Наприклад, одна з феміністичних організацій Хорватії оприлюднила в Інтернеті перелік політичних партій, які не дотримувалися встановленої 40% квоти для виборчого списку та висвітлювала в засобах масової інформації сексистські висловлювання окремих політиків. Завдяки її діяльності вдалось збільшити кількість обраних до парламенту жінок [21, с. 26].

Варто, однак, відзначити, що не в усіх європейських державах простежується позитивна динаміка щодо забезпечення гендерної збалансованості національних парламентів. Представницькі органи Мальти, Кіпру, Угорщини, Румунії, Польщі представлені низьким відсотком жінок (10-16%) [22]. На таку ситуацію можуть впливати різні чинники: недовіра ініційованих на рівні Союзу заходів, низька політична активність жінок, наявність гендерних стереотипів тощо.

Таким чином, сучасні європейські практики щодо забезпечення гендерної збалансованості Європейського Парламенту та парламентів держав-членів, є показовими для України. Право ЄС та правові акти держав-членів містять чіткі позиції щодо подолання гендерного дисбалансу. Задля досягнення очікуваних результатів проводяться необхідні заходи, зокрема: ухвалюються Стратегії гендерної рівності, запроваджуються елементи гендерного мейнстрімінгу, застосовуються гендерні квоти, активізується діяльність жіночих організацій, реалізуються спеціалізовані програми.

Список використаних джерел:

1. Шараді Д. Ю. Гендерна політика 2018 року в Україні. URL: <https://freeradio.com.ua/genderna-politika-2018-roku-v-ukraini/> (дата звернення: 05.10.2020).
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 15.10.2020)
3. Конвенція о политических правах женщин от 31 марта 1953 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_156#Text (дата обращения: 01.10.2020).
4. Конвенция о согласии на вступление в брак, брачном возрасте и регистрации брака от 10 декабря 1962 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_242 (дата обращения: 01.10.2020).
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата

звернення: 15.09.2020)

6. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення: 15.10.2020)

7. Пекинская декларация и Платформа действий, принятая на Четвёртой Всемирной конференции по положению женщин (4 – 15 сентября 1995 года). URL: <https://www.un.org/womenwatch/daw/> (дата обращения: 01.10.2020).

8. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства) від 25.03.1957 року (консолідована версія станом на 1 січня 2005 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text (дата звернення: 01.10.2020).

9. Договор о Европейском Союзе от 7 февраля 1992 года (текст с изменениями и дополнениями от 13 декабря 2007 года). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text (дата обращения: 05.09.2020)

10. Хартия основных прав Европейского Союза от 7 декабря 2000 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text. (дата обращения: 15.10.2020).

11. Черняхівська В. В. Гендерна політика в системі державного управління: Україна та європейський досвід: дис. ... канд. наук з держ. управл. Київ, 2017. 257 с.

12. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, The European economic and social Committee of the regions a Union of Equality: Gender Equality Strategy 2020-2025. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0152> (last accessed: 12.09.2020).

13. Індекс гендерної рівності в країнах ЄС: що показав 2021 рік. URL: <https://50vidsotkiv.org.ua/indeks-gendernogo-rozryvu-v-krayinah-yes-shho-pokazav-2021-rik/> (дата звернення: 20.02.2022)

14. У новому Європарламенті жінки отримали 40 % місць. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/07/3/7098036/> (дата звернення: 05.10.2020)

15. Proportion of seats held by women in national parliaments (%) – Country Ranking. URL: <https://www.indexmundi.com/> (last accessed: 12.10.2020).

16. Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 Kodeks wyborczy (stan prawny na dzień 6 maja 2020) URL: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/> (data złożenia wniosku: 03.10.2020).

17. Головань В. Ю. Законодавче регулювання проведення гендерних експертиз законопроектів в країнах Європейського Союзу. Інформаційна довідка підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/> (дата звернення: 02.10.2020).

18. Тишко І. Ю. Гендерні квоти не працюють? URL: <https://povaha.org.ua/henderni-kvoty-ne-pratsuyuyut/> (дата звернення: 02.10.2020).

19. Продвижение участия женщин в политике в регионе ОБСЕ: сборник передовых практик. Варшава: Опубликовано Бюро ОБСЕ по демократическим институтам и правам человека (БДИПЧ), 2016. 123 с. URL:

<https://www.osce.org/files/f/documents/6/6/230151.pdf> (дата обращения: 01.10.2020).

20. Когда главные политики – женщины. Послы Норвегии и Швеции рассказали о гендерных рекордах своих стран. URL: <https://nv.ua/world/countries/kohda-hlavnye-politiki-zhenshchiny-posly-norvehii-i-shvetsii-rasskazali-o-hendernykh-rekordakh-svoikh-stran-2515626.html> (дата обращения: 07.10.2020).

21. Шведова Н. А. Развитие человеческого капитала и гендерное равенство: умная гендерная политика. *Женщина в российском обществе*. 2015. № 3/4 (76/77). – С. 17–30. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/razvitie-chelovecheskogo-kapitala-i-gendernoe-ravenstvo-umnaya-gendernaya-politika.pdf> (дата обращения: 01.10.2020).

22. Марценюк Т. С. Гендерна рівність і доля жінок в парламентах світу. URL: <http://khp.org/index.php?id=1437182774> (дата звернення: 17.10.2020).

Для нотаток

Для нотаток

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА ТА СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ:**

V Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція

Збірник тез доповідей

20 травня 2022 року

Комп'ютерний набір та макетування С.В. Джолос

Підписано до друку 20.05.2022 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Умовн. друк. арк. 11,79.
Зам. № 100. Тираж 300 прим.

Видавництво ЧОГ «Руська Правда»,
свідоцтво про державну реєстрацію друкованого ЗМІ
ЧС-891Р від 02.04.2013.